

14. Lobbying regulation robustness index. URL: https://static1.squarespace.com/static/60e82bb34a779629ca9b1a2f/t/613e198b76794d67b7330c3c/1631459723934/Index+items_final.pdf (дата звернення: 01.06.2023)
15. Lobbyregister für die Interessenvertretung gegenüber dem Deutschen Bundestag und der Bundesregierung. URL: <https://www.lobbyregister.bundestag.de/startseite> (дата звернення: 01.06.2023).
16. Newmark A. J. Lobbying regulation in the states revisited: What are we trying to measure, and how do we measure it? *Interest Groups & Advocacy*. 2017. Vol. 6. Is. 3. P. 215–230.
17. OECD. 10 Principles for Transparency and Integrity in Lobbying, OECD. 2013. 6 p.
18. OECD. Lobbying in the 21st Century. Transparency, Integrity and Access. OECD Publishing, Paris, May 20, 2021. URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/c6d8eff8-en/index.html?itemId=/content/publication/c6d8eff8-en>
19. OECD. Lobbying. 2022. URL: <https://www.oecd.org/corruption/ethics/lobbying/>
20. OECD. Recommendation of the Council on Principles for Transparency and Integrity in Lobbying. OECD/LEGAL/0379 та C/M(2010)3/PROV. February 18, 2010. URL: https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0379?_ga=2.80245783.1899335524.1665248008-1431016265.1665248008
21. OECD. Regulating Corporate Political Engagement: Trends, Challenges and the Role for Investors. OECD Public Governance Policy Papers No.13. 2022. 55 p.
22. Opheim C. Explaining the differences in state lobby regulations. *The Western Political Quarterly*. 1991. Vol. 44. Is, (2). P. 405–421.
23. PACE. Lobbying in a democratic society (European code of good conduct on lobbying) Recommendation PACE Rec. 1908 26.04.2010. Doc. 12438. URL: <https://pace.coe.int/pdf/7fad1b4e56165b10fd7885f521c66b710d4a2c98085e522747803b93b32c8f46/recommendation%201908.pdf> (дата звернення: 01.06.2023).
24. Radaelli C. M. Regulatory Impact Assessment (RIA). *The Palgrave Encyclopedia of Interest Groups, Lobbying and Public Affairs*. 04 October 2020. P.1-7.
25. Roth A. S. Creating a Valid and Accessible Robustness Index. URL: <https://sites.google.com/view/regulating-lobbying/home/work-of-colleagues/creating-a-valid-and-accessible-robustness-index> (дата звернення: 01.06.2023).
26. Sutton S., Butler K. Lobbying review – chance for industry leadership. April 06, 2023 URL: <https://www.russellmceveagh.com/insights/april-2023/lobbying-review-chance-for-industry-> (дата звернення: 01.06.2023).
27. Transparency International. *Open Governance Standards. Standarts to Promote Citizen Empowerment and Participation*. February, 2013. 11 p.
28. Transparency international. *The Anti-Corruption Knowledge Hub*. URL: <https://knowledgehub.transparency.org/> (дата звернення: 05.05.2023).
29. Transparency of lobbying in Member States. Comparative analysis. Brussels.: EU. 2019. 47 p.
30. Victor J. N. The Role of Organized Interest Groups in American Politics. From the Lecture Series: Understanding The US Government. WONDRIUMDAILY. August 7, 2021 URL: <https://www.wondriumdaily.com/the-role-of-organized-interest-groups-in-american-politics/>

DOI 10.31558/2617-0248.2023.8.3

УДК 323:32.019.5

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСІВ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУЧАСНОЇ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7283-3528>

Польовий М. А., д. політ. н., професор Донецького національного університету імені Василя Стуса, професор Університету Коменіуса

Завданням статті є розгляд окремих методичних питань побудови моделей процесів функціонування сфери публічної політики. Зазначено, що сфера публічної політики відіграє найважливішу роль в функціонуванні сучасного суспільства. Саме в межах цієї сфери здійснюються ключові події політичного процесу. Відзначено, що на відміну від природничих наук, які в основному оперують теоретичними моделями, заснованими на вже вивчених закономірностях навколишнього світу з високим рівнем формалізації та широкими можливостями вимірювання за допомогою точних обчислень, у соціально-політичних дослідженнях до сьогодні використовуються в основному описові моделі. Ця ситуація пов'язана із низьким рівнем математизації наших знань про суспільство та політичні процеси зокрема. Зазначено, що для будь-якого об'єкта соціально-політичної реальності повний перелік його характеристик охоплює всі його прояви і не може бути повністю врахованим під час моделювання, оскільки це протирічить засадничому правилу побудови моделей – максимально

точне відображення лише деяких властивостей об'єкта, що моделюється. Визначено, що результатом здійснення усього переліку стандартних операцій із побудови моделі дослідник отримує базову модель системи, що вивчається, придатну для подальшого аналізу та експериментів. Вкрай бажаним представляється супровід моделі розгорнутими коментарями, що мають пояснювати як основні припущення та теорії, покладені в основу моделі, так і співвідношення чинників реального світу та обраних кількісних показників, що їх відображають. Коментарі до моделі повинні також включати пояснення щодо передбачуваних способів подальшого оперування моделлю, пов'язаного із її параметризацією та експериментами. Зазначено також, що будь-яка модель функціонування публічної політики матиме певні обмеження щодо кола публічно-політичних процесів, які вона відображає, а також щодо часових рамок своєї придатності.

Ключові слова: методологія дослідження публічної політики, моделі публічної політики, моделювання інститутів публічної політики, методика побудови моделей, сфера публічної політики

Polovyi M. A. Methodical aspects of modelling the processes of modern public policy operation

The aim of the paper is to consider certain methodological issues of building models of the processes of functioning of the sphere of public policy. It is noted that the sphere of public policy plays the most important role in the functioning of modern society. It is within this sphere that the key events of the political process take place. It is noted that unlike the natural sciences, which mainly operate with theoretical models based on the already studied laws of the surrounding world with a high level of formalization and wide possibilities of measurement with the help of accurate calculations, descriptive models are used in socio-political research to this day. This situation is connected with the low level of mathematization of our knowledge about society and political processes in particular. It is noted that for any object of socio-political reality, a complete list of its characteristics covers all its manifestations and cannot be fully taken into account during modeling, since this contradicts the basic rule of building models – the most accurate reflection of only some properties of the object. that is modeled. It was determined that as a result of the implementation of the entire list of standard model building operations, the researcher receives a basic model of the studied system, suitable for further analysis and experiments. It is highly desirable to accompany the model with detailed comments that should explain both the main assumptions and theories underlying the model, as well as the relationship between real-world factors and selected quantitative indicators that reflect them. Comments on the model should also include an explanation of the intended ways of further operating the model related to its parameterization and experiments. It is also noted that any model of public policy functioning will have certain limitations regarding the range of public and political processes it reflects, as well as regarding the time frame of its suitability.

Keywords: public policy research methodology, public policy models, modelling of public policy institutions, model building methodology, public policy sphere

Важливим елементом аналізу процесів функціонування сучасного демократичного суспільства є моделювання його подальшого розвитку. Серед різних аспектів функціонування такого суспільства чи не найважливішу роль відіграє сфера публічної політики, в межах якої здійснюються ключові події політичного процесу.

Дане моделювання, як правило, має наступні цілі:

- поглиблення розуміння процесів, що вивчаються;
- побудова прогнозу подальшого розвитку цих процесів;
- формування рекомендацій для управлінського впливу на вивчені процеси з метою досягнення бажаних результатів розвитку [3, с. 43].

Завданням даної роботи є розгляд окремих методичних питань побудови моделей процесів функціонування сфери публічної політики.

Слід відзначити, що на відміну від природничих наук, які в основному оперують теоретичними моделями, заснованими на вже вивчених закономірностях навколишнього світу з високим рівнем формалізації та широкими можливостями вимірювання за допомогою точних кількісних обчислень, у соціально-політичних дослідженнях до сьогодні використовуються в основному описові моделі. Ця ситуація пов'язана із низьким рівнем математизації наших знань про суспільство та політичні процеси зокрема.

Отже, модель політичного процесу, як правило, виглядає як набір правил, таблиця тощо, що оперують сукупністю деяких більш або менш строго вимірюваних даних, що відображають структуру та характер об'єкта дослідження. Найпростіший тип базової моделі політичного процесу представляє собою впорядкований набір показників. До розряду показників зазвичай відносять ту чи іншу операційну характеристику політично значущого явища або процесу, яка відображає його властивості, зв'язки або відношення та є одночасно інструментом вимірювання цих ознак.

Показник як інструмент вимірювання політичного процесу має вигляд деякого судження про наявність чи відсутність, а також інтенсивність виявлення певної емпірично спостережуваної властивості об'єкта.

Показник як інструмент вимірювання політичного процесу має вигляд деякого судження про наявність чи відсутність, а також інтенсивність виявлення певної емпірично спостережуваної властивості об'єкта.

У широкому розумінні показник – це будь-яка потенційно або фактично піддавана емпіричній перевірці характеристика об'єкта, яка відображає його властивості, зв'язки або відношення з іншими об'єктами.

Зазвичай виділяють такі види соціальних показників: якісні і кількісні, а також одиночні і групові.

Якісні показники лише констатують наявність чи відсутність якості в термінах деякої номінальної шкали.

Кількісні показники свідчать про інтенсивність виявлення властивості у значеннях "більше-менше". Ці показники можуть бути дискретними (приймають значення, відмінні на цілу величину) та неперервними (приймають будь-які цілі чи дробні значення залежно від потрібної точності, наприклад, часові витрати).

Одиночні показники, в свою чергу, поділяються на:

а) абсолютні – відображають такі характеристики суб'єктів, які конструюються без використання інформації як про соціально-політичне спільноту в цілому, так і про взаємовідносини в ній;

б) відносні – виводяться на основі інформації про відносини між членами спільноти;

в) порівняльні – характеризують суб'єкта через порівняння атрибутів окремих елементів спільноти;

г) контекстуальні – описують члена спільноти властивістю групи в цілому (наприклад, народний депутат, представник виконавчої влади).

Групові показники мають три типи:

а) аналітичні – формуються за допомогою статистичного узагальнення даних про кожен окремий об'єкт;

б) структурні – базуються на даних про відносини членів групи;

в) глобальні – описують лише групи в цілому і не зводяться до властивостей індивідів.

Варто відзначити, що наведена типологія дещо відрізняється від типології, загальноприйнятої в соціальних науках 50-років назад. Порівн.: [4, с. 273 – 274].

Можливе поєднання декількох типів у одному показнику, одночасне характеризування тих самих об'єктів як груп і як індивідів.

Самі по собі показники політичного процесу сприяють переходу від теорії і методології дослідження даного процесу до збору емпіричної інформації і назад через аналіз і інтерпретацію даних до концептуальної моделі об'єкта.

Показники, які втратили свій безпосередній матеріальний зміст, називаються індексами. Основна відмінність між показниками і індексами полягає в опосередкованій, ускладненій процедурі розрахунку останніх, а також в особливостях теоретичної інтерпретації. В інших вимірах вони, як правило, співпадають.

Процес побудови початкової моделі будь-якого політичного процесу, представленої як система показників, зазвичай включає такі етапи:

1) Створення тезаурусу показників політичного процесу.

2) Експертне оцінювання значущості показників, які включаються до тезаурусу.

3) Математико-статистична оцінка значущості показників.

4) Визначення системи обраних показників, як складної взаємозалежної сукупності, що представляє собою початкову базову модель.

Очевидно, що для будь-якого об'єкта соціально-політичної реальності повний перелік його характеристик охоплює всі його прояви і не може бути повністю врахованим під час моделювання, оскільки це протирічить засадничому правилу побудови моделей – максимально точне відображення деяких/певних властивостей об'єкта, що моделюється. Тому завдання створення тезаурусу передбачає відбір компактної сукупності змінних, які відображали б найважливіші характеристики вивченого об'єкта. Тезаурус зазвичай розуміється як перелік важливих показників вивченого об'єкта, відібраних під час аналізу змісту методичних документів, отриманих під час збору первинної фактологічної інформації і систематизованих відповідно до прийнятої класифікаційної схеми. Відносна повнота набору показників обумовлена тим, що мова йде про використовувані показники (а їх кількість є обмеженою), тоді як поза межами системи можливо залишаються такі характеристики, які є суттєвими для розуміння вивченого об'єкта, але з різних причин не враховуються. Однак тут є і певний позитивний момент, пов'язаний з тим, що зміст використовуваних показників відображає актуальні практичні завдання, що стоять перед наукою, тому отримана типологія показників перш за все буде відображати головні проблеми вивченого об'єкта. Побудований тезаурус є інформаційною основою для створення системи показників вивченого об'єкта.

Після створення тезаурусу настає етап перевірки адекватності включених в нього показників до вивченого питання. Вважається загальноприйнятим використання на цьому етапі "методу Дельфі". У найпростішому вигляді метод Дельфі полягає в опитуванні експертів та узагальненні їх рекомендацій. Змістовною метою такого опитування є визначення ступеня адекватності запропонованих до використання показників для вивчених характеристик об'єкта, що вивчається.

Проблема формування експертної групи, досить добре досліджена в соціології, часто обходиться стороною при аналізі політичних питань. Можливо, наступні розглянуті моменти будуть корисні:

Опитування експертів у заздалегідь формалізованих групах (відділ науково-дослідницького установи, група провідних практикуючих фахівців тощо) має свої переваги, але також і недоліки, серед головних з яких – надмірна однорідність експертної групи за рівнем та профілем компетентності. Така однорідність призводить до однобічних оцінок, наданих практично з тієї ж точки зору без врахування інших поглядів. Більш

продуктивним здається метод так званого "сніжного кома", за якого при визначенні експертної групи спочатку кожному експерту пропонується назвати кілька фахівців, які, на його думку, найбільше підходять для включення в загальну експертну групу. Можна використовувати інші методи, такі як використання авторського бібліографічного показника з досліджуваної проблеми, а також відбір найбільш компетентних експертів з першочергового списку за допомогою документального методу, експерименту, голосування і самооцінки. Документальний метод дозволяє визначити компетентність експерта за формальними даними – науковим ступенем і званням, посадою, стажем роботи в відповідній галузі і т. д. Експериментальний метод враховує ефективність роботи експертів у попередніх опитах. Метод голосування передбачає взаємооцінки експертів при умові достатньо стійких наукових контактів між ними. Метод самооцінки дозволяє визначити компетентність експерта в залежності від його відповідей: чи займався він вивчуваною проблемою спеціально, знайомий з нею лише за спеціальною літературою або має про неї лише загальне уявлення. Дані, представлені у спеціальній літературі щодо експертних оцінок, свідчать, що найбільш ефективним показником компетентності експерта є самооцінка (звісно, підкріплена даними, отриманими іншими методами) [1, с. 128 – 129.].

Оптимальна кількість учасників експертної групи, як величина, формально не фіксується. Очевидно, що мінімальний поріг повинен забезпечувати можливість застосування статистичних процедур та відому гарантію проти одностороннього вибору експертів, а максимальний обумовлений реальними можливостями підготовки, проведення і обробки результатів експертизи.

У існуючих системах соціально-політичних показників в основному використовуються прості часткові типи показників, за якими досить легко індикатори інформації, але які надають низький рівень матеріалу для узагальнень і висновків, необхідних в теоретичній або практичній роботі з показниками. Найпоширеніший тип – відсоткова частка. При правильному підході цей показник надає досліднику або практикуючому фахівцю набагато більше, ніж просто абсолютне число, але все ж набагато менше, ніж більш складні і трудомісткі показники.

Разом з тим слід мати на увазі, що соціально-політичні показники – це не вся статистика, а лише та кількісно невелика її частина, яка дозволяє вимірювати найважливіші соціально-політичні зміни, будувати динамічні ряди для порівнянь у часі і просторі. Такий підхід безпосередньо пов'язує будь-яку систему показників з тією чи іншою стороною досліджуваного об'єкта або з об'єктом в цілому, але в той же час ставить жорсткі вимоги до кожного окремого показника. Зокрема, під час вибору кожного з них, як показника, як показує порівняльний аналіз існуючих індикаторних систем, необхідно встановити:

- Інформаційну базу для практичного використання показника.
- Ступінь адекватності показника сутності індикованого об'єкта.
- Можливість формалізації (стандартизації) показника.
- Ступінь його взаємозв'язку з іншими показниками індикаторної системи.
- Відповідність показника цілям теоретичної або практичної роботи.
- Можливість заміни показника за необхідності таким самим ефективним.

Вибір конкретних показників кожного блоку майбутньої моделі повинен відповідати принципам системності, репрезентативності, адекватності, інформативності, порівняльності, агрегованості, обґрунтованості, ефективності, економічності, універсальності та функціональності. Це означає, що кожний показник має бути не випадковим елементом певної системи показників, яка вже має заздалегідь визначений зміст; він повинен достатньо повно відображати особливості та характер того чи іншого вимірюваного явища, сприяти чіткому розрізненню оцінок різних станів цього явища, надавати достатню інформацію для його змістовного аналізу, забезпечувати можливість порівняння двох чи більше різних станів явища або однакових станів різних (але однорідних) явищ. Показник має сприяти досягненню певних цілей теорії чи практики, повинен бути максимально ефективним за мінімальних витрат часу, зусиль та ресурсів на вимірювальні операції з його використанням, повинен мати можливість агрегації та дезагрегації, має бути придатний для вимірювання всіх однотипних явищ, відповідати меті та завданням кожної дослідницької операції, в якій він використовується.

Отже, система показників надає можливість здійснити якісний аналіз того чи іншого динамічного ряду – побудувати матрицю чи математичне рівняння, а головне, дозволяє здійснити повноцінний аналітичний та діагностичний підхід до об'єкта дослідження, який є основою подальших прогнозів щодо подальшого стану об'єкта дослідження.

Після проведення вказаних вище попередніх процедур початкова модель вивченого політичного процесу будується за наступним алгоритмом:

1. Складання попереднього переліку показників моделі за допомогою одного або кількох з наступних апробованих методів:

- попередній аналіз аналогічних моделей, що існують у літературі;
- інформаційний аналіз текстів (нормативно-правових актів тощо), що потенційно містять необхідні показники;
- опитування експертів;
- так зване імітаційне опитування експертів, тобто аналіз наукової літератури з предмету дослідження, при якому автори розглядаються як експерти, а відповідні цитати з їхніх праць – як експертні оцінки за заздалегідь вибраним колом питань).

Найбільш економічним щодо витрат коштів, зусиль і часу є опитування експертів. Але цей спосіб є виправданим лише в тому випадку, якщо предмет дослідження відносно нескладний, якщо контури початкової моделі більш-менш ясні, якщо компетентність експертів не викликає сумнівів, нарешті, якщо кошти, зусилля і час не дозволяють скористатися іншими методами. В усіх інших випадках доцільно посилити опитування експертів ще одним або краще кількома методами.

2. Перетворення початкового переліку показників в стан, придатний для подальших дій. Очевидно, що початковий перелік показників, які характеризують розвиток такого багатогранного політичного процесу, як побудова демократичного суспільства, налічує тисячі найменувань. Тому на початку процедури перетворення початкового переліку показників в стан, придатний для дослідження, потрібно провести змістовний аналіз цього переліку з метою вилучення дублювання. Однак навіть після цього кількість показників зазвичай залишається надто великою. Емпірично встановлено, що система показників є зручною для подальшого дослідження та розробки рекомендацій лише при масштабах приблизно від одного до трьох десятків показників. Вважається, що чим менше цих показників, тим оптимальніша система. Ідеальним було б наявність лише кількох показників, але у разі вивчення складного об'єкта дослідження дослідник стикається з ризиком втрати репрезентативності створеної моделі та її зведення до банальних висновків про предмет дослідження.

Існують такі основні способи мінімізації системи показників до оптимальних масштабів:

- 1) заміна груп однорідних показників загальними індексами;
- 2) агрегування однорідних показників;
- 3) виділення в кожній групі однорідних показників так званого "проблемного", тобто показника, найбільш тісно корелюючого з певним аспектом об'єкта дослідження. Наприклад, дослідники В. і Д. Капранови пропонували використовувати кількість масових бібліотек на душу населення як показник освіченості населення під час помаранчевої революції [2].

3. Дороблення початкової моделі за допомогою методів системного аналізу: визначення суттєвих атрибутів урахуваних показників і визначення найважливіших взаємозв'язків між цими показниками. Показники в цьому випадку виступають як основа системи.

4. Визначення кількісних/якісних характеристик вибраних показників.

5. Аналіз моделі з метою виявлення особливостей тенденцій розвитку об'єкта дослідження.

В результаті здійснення усього переліку вказаних операцій дослідник отримує базову модель системи, що вивчається, придатну для подальшого аналізу та експериментів. Вкрай бажаним представляється супровід моделі розгорнутими коментарями, що мають пояснювати як основні припущення та теорії, покладені в основу моделі, так і співвідношення чинників реального світу та обраних кількісних показників, що їх відображають. Коментарі до моделі повинні також включати пояснення щодо передбачуваних способів подальшого оперування моделлю, пов'язаного із її параметризацією та експериментами.

Слід зазначити, що будь-яка модель функціонування публічної політики матиме певні обмеження щодо кола публічно-політичних процесів, які вона відображає, а також щодо часових рамок своєї придатності.

Бібліографічний список:

1. Бестужев-Лада И. В. Социальное прогнозирование. Курс лекций. – М.: Педагогическое общество России 2002. – 392 с.
2. Капранов В., Капранов Д. Закон братьев Капрановых // http://www.kobzar.com.ua/index.php?id=4&theme_id=18
3. Плотинский Ю. М. Модели социальных процессов. – М.: Логос, 2001. – 296 с.
4. Пэнто Р., Гравитц М. Методы социальных наук. – М., 1972. – 608 с.

References:

1. Bestuzhev-Lada I. V. Sotsialnoe prognozirovanie. Kurs lektsiy. M.: Pedagogicheskoe obschestvo Rossii 2002. 392 s.
2. Kapranov V., Kapranov D. Zakon bratev Kapranoviyh. URL: http://www.kobzar.com.ua/index.php?id=4&theme_id=18
3. Plotinskiy Yu. M. Modeli sotsialnyih protsessov. M.: Logos, 2001. 296 s.
4. Pento R., Gravitts M. Metodyi sotsialnyih nauk. M., 1972. 608 s.